

**ATACUL DE LA SMÂRDAN – O PICTURĂ CU O ISTORIE
CONTROVERSATĂ AFLATĂ ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI
NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI**

**THE ATTACK OF SMÂRDAN – A MASTERPIECE WITH A
CONTROVERSIAL HISTORY THAT IS FOUND IN THE
COLLECTIONS OF THE NATIONAL HISTORY
MUSEUM OF ROMANIA**

Andreea Bîrzu*

Abstract

The famous painting *Battle of Smârdan* by Nicolae Grigorescu raised after the Revolution of 1989 a series of controversies. It was said that the painting was damaged, destroyed or stolen piece by piece. Today, art lovers, critics, press, all have the same questions: where is the *Battle of Smârdan*? Why can't the artwork be seen? How many *Battles of Smârdan* has Nicolae Grigorescu painted? These are the issues that we will try to answer in our study.

Keywords: Atacul de la Smârdan, Nicolae Grigorescu, Muzeul Național de Istorie a României, controversă.

Atacul de la Smârdan, celebra pictură realizată de către Nicolae Grigorescu (1838-1907), a stârnit după Revoluția din 1989 o serie de controverse. S-a speculat că lucrarea ar fi fost distrusă în timpul evenimentelor din '89 sau că ar fi fost tăiată și furată pe bucăți.

Publicul pasionat de artă, critici, oameni de rând, presă, și-au pus întrebări precum: Unde se mai afla *Atacul de la Smârdan*? De ce nu poate fi văzut *Atacul de la Smârdan*? Câte *Atacuri de la Smârdan* a pictat Nicolae Grigorescu? Acestor întrebări vom încerca să răspundem în rândurile următoare.

Atacul de la Smârdan este una dintre capodoperele artei vechi românești și, probabil, cea mai importantă operă de artă românească cu temă istorică aflată încă pe teritoriul României. Tabloul a fost comandat pictorului Nicolae Grigorescu de către Primăria Bucureștiului în 1878 și finisat abia în 1885.

Lucrarea redă un atac impetuos al infanteriei române împotriva redutelor otomane de la Smârdan, o scenă din timpul Războiului de Independență (1877-1878), fiind o pictură istorică.

* Muzeograf, Secția Relații Publice, Muzeul Național de Istorie a României.

Stilistic, opera poate fi încadrată atât în curentul realist (subiect inspirat din realitate, atenția sporită acordată detaliului, reflectarea realității în datele ei esențiale, obiective, caracteristice), cât și în cel impresionist (efectul dramatic al folosirii culorilor, forța expresivă asupra vigoarei și elanului ostășesc).

După debutul său ca pictor de biserici, Nicolae Grigorescu a reușit într-un timp uimitor de scurt un salt extraordinar în direcția sincronizării cu arta occidentală. În Franța, lucrând în ambianța Școlii de la Barbizon alături de mari pictori ai epocii precum Corot, Millet sau Courbet, artistul român găsește mediul prielnic dezvoltării sale, îmbinând într-un stil original realismul Școlii de la Barbizon cu impresionismul și, într-o ultimă fază, cu elemente simboliste. Tehnica folosită este cea a uleiului pe pânză.

La realizarea tabloului, Grigorescu a folosit crochiuri și schițe pe care le-a făcut la fața locului, în timpul operațiunilor de pe front. Pictorul a fost pictorul oficial al campaniei românești din Bulgaria (1877-1878).

Aflat la Paris, Nicolae Grigorescu a fost chemat în țară de doctorul Carol Davila, care conducea Serviciul Sanitar al armatei. A venit și la jumătatea lunii iunie se afla la Poiana Mare, unde era instalat Marele Cartier General al armatei române. Cu o sănătate precară, suferind de friguri, era văzut mereu străbătând drumurile în trăsura sa de campanie în care avea „tot ce-i trebuia pentru a picta, mânca și dormi”¹.

A fost la Corabia, pentru vedea îmbarcarea trupelor, apoi la Turnu-Măgurele, în tabăra de la Calafat, la Nicopole, Verbița, Vidin, Rahova, Plevna. Numeroase studii de soldați români, de dorobanți în tranșee, scene strategice și de luptă, studii și imagini ale morții, ale convoaielor de prizonieri, peisaje, imagini ale cartierelor generale de la Poradim și Verbița. A asistat la toate marile bătălii ale Războiului de Independență.

Nicolae Grigorescu a fost primul pictor român „de front” aflat în componența armatei române. I-a avut colegi pe Sava Henția, Carol Popp de Szathmári și G. D. Mirea.

În timpul luptelor de la Grivița și Rahova a făcut desene și schițe, care au stat la baza unor mari compoziții, precum *Atacul de la Smârdan*, alături de *Dorobanț trâmbișând din goarnă*, *Spionul* și *Lupta din Valea Rahova*.

Compoziție complexă, *Atacul de la Smârdan* surprinde o scenă de luptă din chiar momentul culminant al conflictului. Imaginea are un puternic dramatism, în prim plan sunt trupurile neînsuflețite, în mărime naturală, ale doi soldați: un turc zace pe spate, în zăpadă, cu mâinile întinse, simbolizând renunțarea, și în dreapta lui apare un român căzut cu mâinile încheștate pe pușcă. Pe lângă aceștia, trec în fugă dorobanții cu baioneta la armă, figurând o avântată poziție de atac. Atitudinea dorobanțului din prim-plan este reluată la fiecare soldat român, fapt care amplifică motivul inițial ca într-o simfonie, sporind astfel efectul eroic de ansamblu. Capelele

¹ George Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, 2 vol. București, 1961-1962, p. 269.

căzute în zăpadă, flacăra exploziilor, cenușiul mantiilor, sumbrul cer hibernal și roșul fesurilor întregesc atmosfera pătoloasă și plumburie a câmpului din zorii dimineții de 13 ianuarie 1878.

Lucrarea are ca centru de interes corpul colectiv al soldaților români, ca un nucleu, reprezentat în poziție de atac, și relația sa cu siluetele soldaților căzuți. Relația celor două grupuri de personaje e factorul dinamizator al lucrării și ne face să vizualizăm o mișcare orizontală, o expansiune nelimitată a grupurilor în exterior, ce aruncă mișcarea către marginile tabloului. Lucrarea surprinde tensiunea luptei dintre armata română și cea otomană.

Cromatic, pictura a fost realizată într-un registru de griuri colorate, bine temperate, unde e vizibilă lecția impresionistă pe care autorul și-a însușit-o magistral în timpul studiilor din Franța. Griul preponderent, cețos, utilizat de către autor probabil cu intenția de a transmite senzația de frig și anxietatea provocate de lupte, se observă pe întreaga suprafață a lucrării, învăluind personajele. Central, cerul este luminat de o explozie, personajele ies din fum și ceață.

În această armonie cromatică sclipesc caschetele soldaților, armele și epoleții. Accentele de culoare folosite de Grigorescu pentru detalii sporesc dramatismul și conturează dimensiunea umană a personajelor, dar și eroismul pe care acestea îl dovedesc. Efectul dramatic al folosirii culorilor, alături de complexitatea și dinamismul compoziției dau valoarea artistică a tabloului.

Datorită dimensiunilor considerabile (zece metri pătrați), a cromaticii și a tehnicii de execuție a compoziției, *Atacul de la Smârdan* este considerat cel mai important tablou militar. El a fost începutul unei lungi serii stilistice a picturii de război din arta românească. Peste timp, lucrarea a devenit un etalon și a inspirat apariția a numeroase opere, pe cel puțin două direcții: a picturii-reportaj, a instantaneelor realiste de luptă, și a compozițiilor monumentale, romantice, cu valoare patriotică, pe al cărui suport ideatic s-a grefat realismul prolific al secolului XX.

Unul dintre cei mai autorizați critici de artă ai Apusului, W. Ritter, își rostește astfel părerea în lucrarea sa *Die Kunst fur Alle*²: „Privindu-l, zice d-l W. Ritter, rămâi uimit de nespusa simplitate a compoziției, dar mai ales de pasiunea ce respiră din toată această pânză; e războiul văzut cu ochii soldaților, nu cu al șefilor. Trebuie să știi, însă, că impresia asta așa de puternică ce ți-o dă tabloul e datorită pasiunii de care-a fost stăpânit pictorul în momentul execuției: niciodată un pictor de război n-a fost așa de adânc răscolit în sufletul lui. Nici Meissonier, nici Detaille, nici de Neuville n-au presimțit că bătălia, văzută printr-un singur episod, ar putea da o astfel de sinteză. Nici lui Menzel, nici lui Werner nu le-a dat în gând să-și sacrifice demnitatea de diplomați și de înalți slujbași ai statului, ca să înțeleagă răcnitul sălbatec al soldatului în vârtejul luptei. Aci cu adevărat vezi furia

² W. Ritter, *Die Kunst fur Alle*, apărută la Munchen la 1 februarie 1897, p. 152.

în artă, și e zugrăvită de cineva care, pe când lucra, își plătea foarte scump clipele acelea. Dar ceea ce e mai de mirat e că această uriașă pânză, în care personajele sunt înfățișate în mărime naturală, îți face impresia că a fost pictată, cu iuțea fulgerului, pe câmpul de război. Nimeni nu-și închipuie că există în București o astfel de operă. Îi îndemn pe toți care trec prin capitala României să nu părească orașul fără a se duce la primărie și a vedea *Atacul de la Smârdan*”.

Tabloul „*Atacul de la Smârdan*” are trei versiuni în ulei și mai multe crochiuri în creion. Încă din 1960, George Oprescu³ enumeră cel puțin trei lucrări, variante modificate sau puternic asemănătoare ale aceluiași tablou, cărora li s-a atribuit paternitatea grigoresciană: un studiu de mari dimensiuni al picturii se află la Muzeul Național de Artă, în Galeria Națională (fig. 1), o compoziție mai restrânsă, dar mai elaborată, aflată la Muzeul Național de Istorie a României (fig. 2), o alta aflată la Muzeul de Artă din Craiova (fig. 3) și, în sfârșit, una aflată într-o colecție privată din Ploiești.

Ca realizare și reprezentativitate, toate sunt considerate de valori relativ egale. Una dintre cele mai importante versiuni ale *Atacului de la Smârdan* se află, conform bazei de date CIMEC, în proprietatea Muzeului Național de Istorie a României și este clasată în Patrimoniul Național, secțiunea Tezaur.

Din nefericire, tabloul nu poate fi văzut de public deoarece în acest moment se află în restaurare pentru a fi inclus în expoziția permanentă a muzeului.

Bibliografie:

George Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, vol. II, București, 1961-1962.

Mircea Popescu, *N. Grigorescu*, seria *Arta pentru toți*, Editura Meridiane, București, 1962.

W. Ritter, *Die Kunst fur Alle*, Munchen, 1897.

George Sorin Movileanu și Vasile Florea, *Grigorescu*, Editura Meridiane, București, 1978.

George Sorin Movileanu și Vasile Florea, *Grigorescu*, Editura Meridiane, București, 1986.

Grigorescu - Album comemorativ la 100 de ani de la decesul artistului, editat de Muzeul Național de Artă al României cu ocazia expoziției retrospective „*Grigorescu pictor al naturii*” desfășurată la Galeria de Artă Românească Modernă a muzeului, texte de Mariana Vida și Monica Enache, coordonator Rodica Matei, București, 25 octombrie 2007.

³ George Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, Ed. Meridiane, București, 1960, p. 38.

*ATACUL DE LA SMÂRDAN – O PICTURA CU O ISTORIE CONTROVERSATĂ AFLATĂ ÎN
PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI*

Fig. 1. *Atacul de la Smârdan*, Muzeu Național de Artă al României

Fig. 2. *Atacul de la Smârdan*, Muzeul Național de Istorie a României

Fig. 3. *Atacul de la Smârdan*, Muzeul de Artă din Craiova